

СЛУЖБА СУСПІЛЬСТВУ

«Цей доказ його скритності та недовіри до матері, аж надто до нього поблажливої, був мені прикрішим за сам стан справ, хоча, відверто кажучи, я дуже переживаю тим, що він залишив професію лікаря і цю зміну приписує більше непостійності та легкості характеру, аніж вродженим здібностям та нахилам, які Ви так гарно характеризуєте. Ті пориви фантазії та буйна уява, яким, на Вашу думку, він не міг би віддаватися, вивчаючи медицину, не дадуть йому надійного незалежного хліба, на який він призначений працювати. З роками і життєвим досвідом вони минуть самі по собі. А їх результатом стануть кільканадцять листочків, списаних ученими вправами, яких ніхто читати не схоче, а його становище залишиться назавжди таким низьким, що ні слави, ані добробуту йому не забезпечить [...] У нинішньому становищі країни, де все залежить від примх долі, де ніхто не впевнений

у завтрашньому дні, тільки фах лікаря не залежить ні від кого і забезпечує добробут, здобутий власною працею».

Так писала до Конрада Добрянського Стефанія Сенкевич, коли довідалась, що з медичного на філологічний факультет перейшов її син.

Генрик Сенкевич.

Він стане одним з найкраще оплачуваних європейських літераторів на межі ХІХ та ХХ століть.

Шостим нобелівським лауреатом.

Проте Нобелівська премія сама по собі ще не гарантує постійної присутності в актуальному культурному просторі. От багато хто з вас пам'ятає п'ятого чи шостого нобелівських лауреатів? Багато хто читав їхні книжки?

А Сенкевича донині не просто читають. До нього не залишаються байдужими. Про його тексти та особистість їх автора досі сперечаються. А в 2021 році варто очікувати сплеску зацікавлень та пристрастей.

Адже 5 травня виповниться 175 років від дня народження письменника. В кількох українських газетах з'являться три-чотири статті з приводу ювілею. Одні автори згадають фразу Богдана Лепкого про те, що поява «Трилогії» Сенкевича зруйнувала українсько-польську ідилію в Бережанах і «Від Богдана і Яреми, що лягли між нами, великі чорні тіні». Другі заперечуватимуть, зазначаючи, що «Не зважаючи на вороже ставлення Сенкевича до українського козацтва та його визвольних змагань, він причетний до їх популяризації серед польського суспільства, зокрема позитивним представленням деяких постатей». А треті докинуть *votum separatum* про те, що в «Вогнем і мечем» насправді чимало позитивних персонажів-українців, тільки воюють вони на боці Речі Посполитої в повній відповідності до свого бачення блага для рідної землі.

Одні пригадають судовий процес у Відні, який вдовольнив позов українських

студентів до Генрика Сенкевича за образу честі й гідності, а другі — заклики Сенкевича до польсько-українського порозуміння і те, що він позитивно відгукувався про українську культуру, зокрема, дав досить високу оцінку творчості Тараса Шевченка. Одні згадають, як роман «Quo vadis» будив у людях цікавість до Божого слова в часи казенного атеїзму, а другі напишуть, що історія раннях християн була потрібна Сенкевичу тільки для того, щоб посмакувати розлогими описами римських оргій, і порівняють його роман зі скандальним фільмом про Калігулу.

Іронія ситуації полягає в тому, що в Україні чи не кожен має власну думку про Генрика Сенкевича та його творчий доробок — і до пуття не знає ні творчості, ані біографії письменника. З романів Сенкевича в перекладах українською видано щонайбільше половину. Навіть «Трилогія», довкола якої ламається стільки списів, стала доступна українському читачеві

в повному обсязі тільки минулого року. Можна, звичайно, втішитися тим, що в наших північніших сусідів нема і того: перекладів тієї таки «Трилогії» нема ні білоруською, ані литовською. А в більшості країн світу єдина книга Сенкевича, доступна читачам рідною мовою — «*Quo vadis*». Але ж у тих країнах, на які рівняється більшість населення України — від США до Чехії — спадщина Сенкевича перекладена повністю. І навіть в тій країні, на яку і досі чомусь рівняється агресивна меншість населення України, сімнадцятитомне зібрання творів Сенкевича існує ще від початку минулого століття, а на початку нинішнього вийшло кілька біографічних книг про письменника. В Україні жодної біографії Сенкевича наразі не видано. Коротка проза письменника у бібліотеках сучасної України представлена здебільшого кишеньковою збірочкою «Новели» із серії «Зарубіжна новела» видавництва «Дніпро» (1975 рік, переклади Степана

Ковганюка). Новели в цю збірку підібрані уміло і... тенденційно. І зовсім не випадково в багатьох бібліотеках ця книжечка стояла у фондах радянської літератури. І нерідко її списували на початку дев'яностих та в середині дві тисячі десятих разом з «Брусками» Панфьорова та «Цементом» Гладкова. Цій збірочці дуже личить мимовільне визначення, яке дала автору колись одна сільська бібліотекарка.

«Червоний Сенкевич».

Насправді Генрик Адам Александер Пій Сенкевич народився далеко не пролетарем. В його свідоцтві про хрещення записали, що батько — «вельможний Юзеф Сенкевич, дідич Гроток, тридцяти двох літ, замешкалий в Гротках». Сенкевичі були родом служилих спольщених татар. Цікаво, що з подібного роду походив ще один ювіляр 2021 року — видатний український прозаїк та мовознавець Агатангел Кримський (1871–1942). Мати Генрика Сенкевича походила із статечної та за-

можної родини Цецішовських, яку нинішні білоруські історики схильні вважати чисто білоруською. Сільське дитинство майбутнього письменника пройшло без зайвих розкошів, але цілком забезпечено. Окрім смачної та здорової їжі не бракувало й розваг. А на горищі був і куферок з книжками! Пряма мова: «Ще сильно вплинув на мене куфер з книжками, який я знайшов на горищі, між якими письменники шістнадцятого та сімнадцятого століття тримали першість. До тих книжок я дорвався як дитина, так що можу сказати, що читати я вчився з Реєм, Кухановським, Гурницьким, Скаргою, Бірковським, Оріховським. Саме тим часом датується моє пізнання старопольської мови».

До речі, є ниточка, яка єднає романну творчість Сенкевича із Тернопіллям. Переказували, що перші історичні романи, з якими майбутній автор блокбастерів знайомився в бібліотечці батьків, походили із кременецької книгозбірні далекого

родича Сенкевича по матері — учня Волинської гімназії, а згодом і викладача Кременецького ліцею, Йоахіма Лелевеля.

Зубожіння прийшло в родину Сенкевичів у 1861 році, коли під маркою скасування кріпацтва російська окупаційна адміністрація ввела в дію ще кілька законодавчих актів, які суттєво вдарили по економічних та фінансових можливостях насамперед дрібної шляхти. Сенкевич-старший пробує врятуватися від визиску, продає залишки сільських маєтностей і купує дім у передмісті Варшави. Проте доволі скоро розуміє, що вижити в столиці ще важче, як у селі, і повертається на Підляшшя, де бере в оренду сільце Лази, а згодом — Волю Гуловську. Гімназист Генрик Сенкевич опиняється сам у Варшаві і на кілька років — сам на сам зі злиднями. Гроші на навчання та прожиття він підзаробляє репетиторством для учнів молодших класів з багатших родин. А тому й не прагне стати ідеально

круглим відмінником. А зосереджується на тих предметах, які йому цікаві. В його свідоцтвах про закінчення гімназійних класів (у нас це називається «табель») постійно простежується така «розстановка пріоритетів»: польська мова, світова та російська історія — відмінно, всі інші предмети — задовільно. Крім ботаніки. За неї стабільно мав незадовільну оцінку. Аж дивно, що юнака з такою алергією на природничі науки, послали вчитися на медичний факультет Варшавської Головної Школи — так тоді називався столичний університет. Втім, все зрозуміло з листа пані Стефанії Сенкевич. Хлопця готували до боротьби за здобуття «надійного незалежного хліба». Він і сам розумів, що за цей хліб доведеться боротися. От тільки зброю вигострював зовсім іншу.

Ймовірно, на це рішення вплинула ситуація 1864 року. У Польщі вибухнуло так зване Січневе повстання. Старший брат Генрика приєднався до повсталих.